

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

**XVIII. Yüzyılda Elbistan'da Mehdilik İddiasında Bir Eşkıya Kalenderoğlu Ali
A Bandit Claiming To Be Mahdi In The XVIII. Century In Elbistan Kalenderoğlu
Ali**

Ümmet SOYDEMİR

Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü
ummet.soydemir@istiklal.edu.tr
Orcid ID: 0000-0002-0982-2225

Öz: Hemen her dinde dünyayı zulümden arındıracak bir kurtarıcı inancı mevcuttur. İslam kültüründe kıyametten önce gelmesi beklenen kurtarıcı Mehdi olarak adlandırılmıştır. Beklenen mehdî fikri sünî İslam geleneğinde de görülmekle birlikte esas olarak Şîa akaidinin temel taşlarından biridir. İslam toplumlarında özellikle zulüm ve haksızlıkların yoğunlaştığı dönemlerde bazı karizmatik kişiler, beklenen kurtarıcı oldukları iddiasıyla ortaya çıkıp kitlesel hareketlere liderlik etmişlerdir. Anadolu'da mehdî tasavvurlu ilk hareket Baba İlyas-ı Horasanî'nin 1240'ta Türkiye Selçuklu Devleti'ne karşı başlattığı büyük bir isyan hareketidir. Adıyaman, Malatya ve Elbistan çevresinde yaşayan konar-göçer Türkmen aşiretlerinin çoğu, Baba İlyas'ın halifelerinden Baba İshak'ın önderliğinde bu bölgeden isyana katılmışlardır. Osmanlı Devleti zamanında ise özellikle iktisadi ve idari sorunların baş gösterdiği XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde Anadolu'nun farklı yörelerindeki bazı Türkmen aşiretleri kendilerini mehdî olarak ilan eden Şah Kulu Baba Tekeli, Şeyh Celâl, Kalender Çelebi gibi karizmatik liderler etrafında toplanarak ayaklanmışlardır. Bu çalışma ile Malatya ve çevresini yurt tutan konar-göçer Alhaslı aşiretinden Kalenderoğlu Ali'nin nübüvvet iddiası ile Anadolu'da XVI. yüzyılda meydana gelen isyan hareketleri arasındaki benzerliklerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Divân-ı Humâyun'dan bölgeye gönderilen emirlerde geçen ifadeler üzerine inşa edilen çalışmamızda, aynı dönemde peygamberlik iddiasında bulunan iki isme karşı daha hoşgörülü bir yol izleyen Osmanlı Devleti'nin Kalenderoğlu Ali'yi fikirleri yayılmadan kısa sürede ortadan kaldırdığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mehdi, Kalenderoğlu Ali, Eşkıya, Alhaslı, Elbistan.

Abstract: In almost every religion, there is a belief in a savior who will purify the world from oppression. In Islamic culture, the savior expected to come before the apocalypse is called Mahdi. Although the idea of the expected Mahdi is also seen in the Sunni Islamic tradition, it is essentially one of the cornerstones of the Shia belief. In Islamic societies, especially during periods of social crisis where cruelty and injustice intensified, some charismatic people emerged and led mass movements with the claim that they were the expected saviors. During the Ottoman Empire, especially in the first quarter of 16th century, economic and administrative problems arose some Turkmen tribes in different regions of Anatolia revolted by gathering around charismatic leaders who declared themselves as Mahdi. In this study, Kalenderoğlu Ali, from the nomadic Alhasli tribe who settled Malatya and its surroundings, came to Anatolia in the 16th century with his claim of prophethood. It is aimed to reveal the similarities between the rebellion movements that took place in the XVI.th century. As a result, It has been determined that the Ottoman Empire, which learned from the uprisings in the XVI.th century and saw that Kalenderoğlu Ali's next step would be to claim sultanate, eliminated Kalenderoğlu Ali in a short time before his ideas spread.

Keywords: Mahdi, Kalenderoğlu Ali, Bandit, Alhaslı, Elbistan.

Geliş Tarihi:09.08.2024

Kabul Tarihi:12.09.2024

Yayın Tarihi:31.12.2024

Atıf: Soydemir, Ü. (2024). XVIII. yüzyılda Elbistan'da mehdilik iddiasında bir eşkıya Kalenderoğlu Ali. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 1740-1750. Doi: 10.33437/ksusbd.1530785

GİRİŞ

Bu çalışmada, XVIII. yüzyılın ortasında nübüvvet iddiasıyla taraftar toplayıp fikirlerini yaymaya çalışan Kalender oğlu Ali'nin ortaya çıkışı ve yakalanarak idam edilişi (Yılmaz, 2019, 912) ele alınmıştır. Çalışmamızın amacı Kalenderoğlu Ali'nin bu hareketinin XVI. yüzyılda meydana gelen dinî mahiyetli ayaklanmalarla benzer yanları olup olmadığını ve devletin şakî olarak gördüğü bu kişiye karşı nasıl bir siyaset takip ettiğini ortaya koymaktır. Konunun belirlenmesinde Maraş ve çevresinde XVIII. asırda görülen eşkıyalık faaliyetleri hakkında yapılan araştırmalarda¹ Kalenderoğlu Ali'ye yer verilmemesi² kadar İzzî tarihinde Kalenderoğlu'ndan bahsedilmiş olması da etkili olmuştur. Zira dönemin vakanüvisi İzzî Süleyman Efendi'nin Kalenderoğlu ile birlikte 52 adamının kesik başlarının 28 Nisan 1752'de saraya ulaştığını kaydetmesi devletin Kalenderoğlu Ali'nin ortadan kaldırılmasına verdiği önemi göstermektedir.

Osmanlı tarihinde kıyamet beklentisinin yüksek olduğu XVI. yüzyılda toplumsal düzeni derinden etkileyen dinî mahiyetli pekçok ayaklanma meydana gelmiştir. Birçoğu kurtarıcı tasavvurunun gücünden yararlanmak isteyen ve kendini mehdi ilan eden liderler tarafından başlatılan bu ayaklanmaların amacı mevcut iktidarı devirip yönetimi ele geçirmektir (Artan, 2022, 109). En son 1526'da Kalender Şah tarafından başlatılan mehdilik tasavvurlu bu ayaklanmalardan iki yüzyıl sonra Kalenderoğlu Ali, Elbistan ve çevresinde nübüvvet iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Mühimme kayıtlarında Kalenderoğlu Ali'nin nübüvvet iddiasında bulunduğu açıkça ifade edilmektedir. Ancak merkezi otoritenin zayıfladığı, mütegalibe zümresinin ahali üzerindeki baskılarının arttığı bir dönemde ortaya çıkan Kalenderoğlu bir süre mağarada inzivaya çekilmiş ve fikirlerini yaymak için civar aşiretlere adamlar gönderip taraftar toplamaya çalışmıştır. Bu faaliyetleri dahi Kalenderoğlu'nun Anadolu'da XVI. yüzyılda görülen mehdî tasavvurlu³ isyan hareketlerinin liderlerini kendine rehber edindiğini göstermektedir. Kalenderoğlu, kendisini mehdî olarak ilan ettiyse bile hadiseyi taraftarlarının gözünden anlatan bir kaynak bulunmadığı için onun mehdîlik mi yoksa nübüvvet iddiasında mı bulunduğu hakkında hüküm verebilmek mümkün değildir. Ancak Mühimme kayıtlarında nübüvvet iddiasında bulunduğu ifade edildiği için makalede bu ifade kullanılacaktır.

Kalenderoğlu'nun nübüvvet iddiasının ve faaliyetlerinin sonuçlarını ele alan bu çalışma ile Osmanlı sosyal tarih araştırmaları alanında mevcut literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır. Kalenderoğlu Ali'nin ortaya çıktığı ve yakalandığı döneme dair kayıtları ihtiva eden 1752 yılına ait 155 numaralı Mühimme Defteri taranmış; ve onun bir an önce yakalanıp öldürülmesi hususunda Maraş eyaletindeki yöneticilere hitaben yazılmış hükümler tespit edilmiştir. Ayrıca son hükmü Temmuz 1751'de kaleme alınmış olan I. Numaralı Maraş Ahkam Defteri'ndeki (BOA. A.DVNSAHK.ME.d nr.1, s. 298/3) hükümler incelenmiştir. Bunların yanı sıra Kalenderoğlu Ali hakkında bölgeden Dîvân'a şikâyetlerin ulaşmış olma ihtimaline karşı 174 numaralı Şikâyet Defteri'nin Zilkade 1164 (Eylül/Ekim 1751) tarihli hükmün kayıtlı olduğu 163. sayfası ile H. Receb 1165 (Nisan 1752) tarihli hükmün kayıtlı olduğu 248. sayfası arasındaki hükümler de okunmuştur. Ancak ne Maraş Ahkâm Defterinde ne de şikâyet defterinde Kalenderoğlu Ali hakkında ahali tarafından gönderilmiş bir şikâyet tespit

¹ XVIII. yüzyılda Maraş ve çevresinde görülen eşkıyalar ve bunların faaliyetleri hakkında daha geniş bilgi için bk. (Aköz - Solak, 2004; Söylemez, 2007; Gökhan, 2008, 213-2232.; Demirci - Arslan, 2012, 47-76)

² Faruk Söylemez, Rişvanzâde Süleyman Paşa'nın Elhaslı aşiretinden Kalenderoğlu Ali isimli eşkıyayı bertaraf etmekle görevlendirildiğinden bahsetmekte ancak otaya çıkışından idam edilişine kadar geçen süreç hakkında ayrıntı vermemektedir. Bk. (Söylemez, 2011, 258)

³ Tarih boyunca çoğu kültürde liderler karizmalarını güçlü kılmak için bazı dönemlerde kendilerini topluma bir kurtarıcı olarak takdim etmişlerdir. Bu durum İslam öncesi toplumlarda, inançlarda, kültürlerde ve İslam'da da kendini zaman zaman göstermiştir. İslam ile birlikte şekillenen bu kurtarıcı lidere "Mehdi" denilmiş ve en zor zamanlarda topluma bir umut olmuştur. Arşiv belgeleri Kalenderoğlu Ali'nin nübüvvet iddiasında olduğunu açıkça ifade etse de Kalenderoğlu'nun faaliyetleri kendisini mehdi olarak gördüğünü düşündürmektedir. Mehdi tasavvuruyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Artan Ok, 2024; Artan, 2019, 2022; Blake, 2015; Çınar, 2018; Köse - Artan, 2021; Kutlu, 2017; Fiğlali, 1981; Ocak, 1999; Sarıkçıoğlu, 2003; Sarıtoprak, 2002; Yücesoy, 2009).

Ayrıca dinî karizmatik şahsiyetlerin geniş halk kitleleri üzerindeki nüfuzlarını sağlayan, bu şahsiyetlerin olağanüstü niteliklere sahip oldukları düşüncesini temellendiren birer kurtarıcı lider olarak bolluk, bereket, düzen sağlama vb. güçlerle çekim gücü oluşturmalarını ifade eden veli kültü ve söz konusu kült çerçevesinde gelişen inanış, anlatı ve ritüel hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Akin, 2021)

edilememiştir. 1752 yılına ait Maraş, Elbistan ve Darende kadı sicillerinin bulunmayışı da araştırmamızı sınırlayan bir diğer husus olmuştur.

Daha önce de ifade edildiği gibi mehdilik tasavvurlu isyan hareketlerinde nihai amaç iktidarı ele geçirmektir. Bu yüzden Divân'dan Malatya mutasarrıfı Rışvanzâde Süleyman Paşa'ya hitaben arka arkaya gönderilen emirlerde; devletin varlığına doğrudan bir tehdit olarak görülen Kalenderoğlu Ali, şâki olarak nitelenmiş, nübüvvet iddiasıyla ortaya çıktığı ve batıl fikirlerini bölgede yaymaya çalıştığı ifade edilmiştir. Kalenderoğlu Ali'nin bir an önce ele geçirilip hakkından gelinmesi için bölgedeki askeri yetkililere gönderilen bu emirler, Kalenderoğlu'nun nasıl ortaya çıktığına, nerelerde faaliyet gösterdiğine, nasıl yakalandığına ve en önemlisi devletin bu hadiseyi nasıl gördüğüne dair bilgiler içermektedir. Örneğin, Ocak 1752'de tutulan Mühimme kaydında Süleyman Paşa'nın arpalık olarak Malatya sancağına mutasarrıf olduğu görülürken (BOA. A.DVNSMHM.d. nr.155, s.174, Hkm.645) aynı yılın mart ayında Maraş eyaletindeki kadılara gönderilen emirde ise Rışvanzâde Süleyman Paşa'ya 6 Şubat 1752'de Maraş beylerbeyliğinin tevcih edildiği ifade edilmektedir (BOA. A.DVNSMHM.d. nr.155, s.183, Hkm.675). Aynı günlerde kaleme alınan bir başka hükümde ise Rışvanzâde Süleyman Paşa'ya eşkiya Kalenderoğlu Ali'yi bir an önce ele geçirmesi için Maraş valiliğine tayin edildiği hatırlatılmakta, Kalenderoğlu'nu ele geçiremezse bedelini canıyla ödeyeceği hususunda ikaz edilmektedir (BOA. A.DVNSMHM.d. nr.155, s.190, Hkm.702).

Rışvanzâde Süleyman Paşa Kalenderoğlu Ali hususunda böyle sert bir dille uyarılmışken aynı yıllarda eyaletin farklı bölgelerinde görülen eşkiyalar hususunda kaza ve sancak idarecilerinin bu denli sert ifadelerle ikaz edilmedikleri Ahkâm defterlerindeki hükümlerde görülmektedir. Kadı, sancakbeyi ve beylerbeyi gibi görevlilere hitaben kaleme alınan bu hükümlerin hemen hepsi "*icrâ-yı şer' ve ihkâk-ı hak olunmak bâbında emr-i şerîfim ricâ itmeğin buldukları mahalde şer'le görülmek için yazılmışdır*"⁴ şeklindeki kalıp ifadelerle sona ermektedir.

O halde XVIII. yüzyıl ortalarında Maraş ve çevresindeki eşkiyaların bir kısmı "*ıslah-ı nefis edinceye*" kadar sürgün ve kalebent cezalarıyla⁵ cezalandırılmışlarken Kalenderoğlu Ali niçin bu kadar önemsenmiş, ortadan kaldırması için arka arkaya emirler gönderilmiştir? Bu durumda Kalenderoğlu'nun nübüvvet iddiasında bulunması ne kadar etkili olmuştur? Kalenderoğlu Ali kendisinden önce Anadolu'da mehdilik iddiasıyla taraftarlarını arttırıp geniş çaplı ayaklanmalara önderlik eden asileri mi örnek almıştır? Devlet, Kalenderoğlu Ali'yi doğrudan kendi varlığına yönelik bir tehdit olarak mı görmüştür? Esasında Kalenderoğlu Ali'nin faaliyet sahası olan Malatya, Elbistan, Maraş bölgesi önderlerinin mehdilik iddiasında olduğu ayaklanmaların yabancıları değildir. Daha Türkiye Selçukluları devrinde konar-göçer Türkmenlerin peygamber olarak gördükleri Baba İlyas-ı Horasânî, muhtemelen Moğol istilası zamanında Elbistan'a yerleşen Dede Garkın'ın⁶ baş halifelerindendi. Baba İlyas'ın halifelerinden Baba İshak'ın önderlik ettiği Babaîler ayaklanmasında da bu bölgedeki Türkmenler önemli rol oynamışlardı.⁷ Dulkadirli Beyliği 1337'de kurulduğunda Maraş ve Elbistan çevresinde yaşayan Dede Garkın ve Hacı Bektaş-ı Veli geleneğine bağlı aşiretler Osmanlı döneminde de geleneklerine bağlı olarak yaşamaya devam ediyorlardı (Gökhan, 2023, 25).

Kalenderoğlu Ali'nin nübüvvet iddiasında bulunmasının altında yatan etkenlerin anlaşılabilmesi için Osmanlı tarihindeki mehdilik tasavvuru ile ortaya çıkan isyanları hatırlamakta fayda vardır. Osmanlı tarihinde çıkan dinî nitelikli ilk ayaklanma Simavna Kadısı oğlu Şeyh Bedreddin Mahmud'un isyan ve ihtilal hareketidir. Vâridat, Letaif'ü-l işârât ve Câmîü'l- Fusuleyn adlı eserleri kaleme alan devrin alimlerinden Şeyh Bedreddin, Fetret Devri'nde Yıldırım Bayezid'in şehzâdelerinden Musa Çelebi'nin kardeşi Süleyman Çelebi'yi yenerek Edirne'yi ele geçirmesi üzerine kazasker olarak atanmıştır. Diğer şehzâde Mehmed Çelebi kardeşi Musa Çelebi'ye galip gelip Edirne'yi ele geçirince Şeyh Bedreddin de 1413'te ailesiyle birlikte İznik'e sürülmüştür (Dindar, 1992, 332-334). Şeyh Bedreddin İznik'te göz hapsindeyken müritlerinden Börklüce Mustafa Aydın civarlarında, Torlak Kemal ise Manisa ve

⁴ Kalenderoğlu'nun ortaya çıktığı yıllarda Maraş eyaletinden eşkiyalar hakkında Divân-ı Humâyûn'a gönderilen arzuhaller üzerine Maraş eyaletindeki adli ve idari makamlara yazılan hükümler hakkında daha geniş bilgi için bk. (Yanar, 2016; Paköz, 2014)

⁵ Osmanlı Devleti'nde eşkiyalık yapanlara verilen cezalar ve uygulanan yaptırımlar hakkında daha geniş bilgi için bk. (İnalçık, 2016; Artan, 2021; Yakut, 2012; Badiğınli Okan, 2010; Sezgin, 2022; Hüseyinlikoğlu, 2002)

⁶ Maraş ve çevresindeki Alevi-Bektaşî geleneği hakkında bk. (Gökhan, 2021)

⁷ Bu hususta daha geniş bilgi için bk. (Ocak, 2011, Ankara)

çevresinde taraftar toplayarak Osmanlı idaresine karşı faaliyette bulunmuşlardır. Tahtı ele geçirmek isteyen Şeyh Bedreddin, halifeleri Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'e ulaşmak için 1416'da İznik'ten kaçıp Deliorman'a varmışsa da Osmanlı güçlerince ele geçirilerek 1420'de Serez Çarşısı'nda idam edilmiştir.⁸ Bu ayaklanmada dikkat çekici olan husus isyanın lideri Şeyh Bedreddin'in değil de halifelerinden Börklüce Mustafa'nın peygamberlik iddiasında bulunmasıdır.

Şeyh Bedreddin isyanından sonra Osmanlı ülkesinde bir süre dinî mahiyetli bir ayaklanma meydana gelmemiştir. Ancak devletin klasik düzeninde ve ekonomisinde meydana gelen bozulmalara (İlgürel, 1995, 467) Safevîlerin Anadolu'daki Şiilik propagandaları da eklenince XVI. yüzyılın başlarından itibaren bazı isimler mehdî olduklarını iddia edip konar-göçer Türkmen aşiretlerinden topladıkları taraftarlarıyla Osmanlı yönetimine karşı ayaklanmışlardır (Erkan, 2014, 82).

Bu isimlerin ilki Antalya yakınlarında Yalınlıköy'de Safeviyye tarikatının görüşlerini yayarken 1511'de ayaklanan Şahkulu Baba Tekeli'dir. Mehdî olduğu iddiasıyla Kızılbaş Türkmenlerden birçok taraftar toplayan Şahkulu, II. Bayezid'in son yıllarında oğulları arasındaki taht mücadelesinden istifade etmiş, Şehzade Korkud'un eski sancağı olan Saruhan'a hareket etmesini fırsat bilerek Mart 1511'de ayaklanmışdır (Artan Ok, 2024, 253). Devlet idarecilerinin adaletsiz uygulamalarından hoşnutsuz olan köylülerin ve dirlikleri ellerinden alınmış olan sipahilerin de katılmasıyla kısa sürede genişleyen bu ayaklanma, Anadolu'da binlerce kişinin ölümüyle neticelenmiştir (Emecen, 2010, 284; Tekindağ, 1977, 60).

Şahkulu ayaklanmasında Safevîlerin doğrudan etkisi olup olmadığı tartışmalıdır.⁹ Ancak 1512'de meydana gelen Nur Ali Halife ayaklanması bizzat Şah İsmail'in Anadolu'ya gönderdiği halifesi tarafından başlatılmışdır (Uzunçarşılı, 2016, II:229). Selim'in hükümdarlığını kabul etmeyen Şehzade Ahmed'in mücadeleye hazırlanmasını fırsat bilen Nur Ali Halife Sivas, Amasya, Tokat ve Çorum bölgelerindeki Kızılbaş Türkmen aşiretlerini ayaklandırmıştır (Sümer, 1976, 34-35).

Nur Ali Halife mehdîlik iddiasında bulunmamış ya da buna fırsatı olmamıştır. Ancak Bozok Türkmenlerinden Şeyh Celal de Şahkulu Baba Tekeli gibi mehdî olduğu söylemiyle etrafına çok sayıda Kızılbaş Türkmen toplamıştır. Yavuz Sultan Selim'in Kızılbaş takibi sırasında Bozok'tan kaçarak Amasya ve Tokat civarlarına gelen Şeyh Celal, Turhal yakınlarında bir mağaraya yerleşmiş, Şah İsmail'den aldığı emirle Mart 1519'da Bozok vilayetindeki köylere ve kasabalara saldırarak ayaklanmayı başlatmıştır. Karaman beylerbeyi Hüsrev Paşa ve Alaüddeve'nin öldürülmesinden sonra Dulkadirîlerin başına getirilen Bozok mutasarrıfı Şeyhsuvaroğlu Ali Bey komutasındaki Osmanlı ordusu 24 Nisan 1519'da Erzincan Akşehir civarında Şeyh Celal ve taraftarlarını bozguna uğratmıştır. Şeyh Celâl kaçmayı başardıysa da yörüklerden Cunkar cemaati tarafından yakalanarak Osmanlı güçlerine teslim edilmiş, öldürülen Şeyh Celâl'in kesik başı İstanbul'a gönderilmiştir (Erkan, 2014, 179-190).

Anadolu'da Safevîlerin etkisiyle meydana gelen bir başka isyan Kalender Şah isyanıdır. Artan mali sıkıntılar yanında yeni düzenlemelerden rahatsız olan Türkmen grupların desteğini alan Kalender Şah, Kanuni'nin 1526'da Mohaç Seferi sırasında isyan etmiştir (İlgürel, 2001, 249). İktisadi ve siyasi gerekçelerle çıkan bu isyanlardan¹⁰ sonra uzunca bir süre mehdîlik/peygamberlik iddiasında olan bir asi ortaya çıkmamıştır. Ancak XVI. yüzyılın ilk çeyreğindeki bu ayaklanmalar XVII. yüzyılın başındaki büyük "Celâlî" karışıklıklarına zemin hazırlamıştır (İlgürel, 1993, 252). Osmanlı idari ve içtimai hayatında sarsıntılara sebep olan bu kargaşa dönemine yer vermek bu araştırmanın sınırlarını aşacağı gibi bizi esas odak noktamız tarihin tozlu sayfalarında kalmış olan Kalenderoğlu Ali'den uzaklaştıracaktır. Osmanlı tarihindeki isyanlar hakkındaki bu kısa izahattan sonra Kalenderoğlu'nun nasıl ortaya çıktığı ve akibetinin ne olduğu sorularının cevabını aramaya başlayabiliriz.

Kalenderoğlu Ali'nin Ortaya Çıkışı ve Yakalanması

Kalenderoğlu Ali'nin Malatya, Darende ve Elbistan havalisinde yaşayan konar-göçer aşiretlerden Alhaslı aşiretine mensup olması haricinde hayatı hakkında detaylı bilgi tespit edilememiştir. Bu aşiret günümüzde Elbistan ve Nurhak ilçelerinde varlığını devam ettirmektedir.¹¹ Kalenderoğlu'nun ailesi

⁸ Şeyh Bedreddin'in hayatı ve siyasi faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Gölpınarlı, 1966, XIII-XV.)

⁹ Bu hususta daha geniş bilgi için bk. (Emecen, 2015)

¹⁰ Celâlî İsyânları hakkında geniş bilgi için bk. (Akdağ, 2013; White, 2020; Griswold, 2002)

¹¹ Alhaslı Aşiretinin günümüzdeki yerleşim yerleri için bk. (Avcı, 2023)

hakkında tek bilgi Divân'dan Rişvanzâde Süleyman Paşa'ya gönderilen Mayıs 1752 tarihli hükümde kayıtlıdır. Bu hükme göre Kalenderoğlu'nun bir kardeşi ve birden fazla oğlu kendisiyle beraber yakalanmışlar, ancak bunlar hemen öldürülmeyip Rişvanzâde Süleyman Paşa tarafından hapsedilmişlerdir (BOA, A.DVNSMHH.d., nr.155, s.227, Hkm.843). Ali'nin babasının adı gerçekten Kalender olup olmadığı bilinmemektedir. Ancak, güçlü bir sözlü kültürün hâkim olduğu konar-göçer aşiret hayatında başta Babailer ayaklanması olmak üzere geçmişte Anadolu'da meydana gelen konar-göçer Türkmenlerin ayaklanmalarının hikâyelerini dinleyerek büyüyen biri olduğu için kendini Kalenderoğlu olarak adlandırmış olması muhtemeldir. Bir mağarada bir süre inzivaya çekildikten sonra¹² nübüvvet iddiasıyla ortaya çıkması XVI. yüzyılın ilk yarısındaki mehdilik tasavvurlu karakterli ayaklanmalardan habersiz olmadığını da göstermektedir.

Kalenderoğlu Ali'nin eğitim durumu, dinî ilimler okuyup okumadığı bilinmemektedir. Bununla birlikte inzivaya çekildiği mağarada birkaç gün kaldıktan sonra etraftaki aşiretlerin ihtiyaçlarına adamlar göndererek "*Cebrail bana semadan nâzil olacak*" şeklinde propaganda yapmasından ve taraftar toplamaya çalışmasından müritlerinin kendisine olan bağlılıklarını arttırmak ve karizmasını güçlü kılmak istediği anlaşılmaktadır. O tarihlerde Musul valisi olan Vezir Mustafa Paşa görev yerine giderken Elbistan ve Darende belgesine ulaştığında Kalenderoğlu'nun bu faaliyetlerinden haberdar olmuş ve durumu bir mektupla Divân-ı Humâyûn'a bildirmiştir (A.DVNSMHH.d. nr.155, s.174, Hkm.645).¹³ Bu mektup Divân-ı Humâyûn'a 1751 yılı aralık ayında ulaştığına göre Kalenderoğlu muhtemelen 1751 yılı ilkbahar yaz aylarından itibaren nübüvvet davası gütmeğe başlamıştır.

Her ne kadar Mühimme kayıtlarında Kalenderoğlu Ali'nin nübüvvet iddiasında bulunduğu ifade edilse de faaliyetleri XVI. yüzyılda meydana gelen mehdilik tasavvurlu hareketlere benzemektedir. Yukarıda da bahsi geçtiği üzere mehdilik tasavvurlu hareketler Anadolu'da binlerce insanın ölümüyle neticelenmiştir. Kalenderoğlu'nun hareketini toplumsal düzeni yıkacak bir hareket olarak gören devlet bu sebeple onu şakî olarak nitelemiştir. Vezir Mustafa Paşa'nın mektubu üzerine 1751 yılı aralık ayında Malatya mutasarrıfı Rişvanzâde Süleyman Paşa ile birlikte Malatya, Darende, Elbistan kadılarına ve zabıtlarına emir göndererek şakî olarak gördüğü Kalenderoğlu Ali'nin bir an evvel yakalanıp gerekli cezaya çarptırılmasını ve taraftarlarının dağıtılmasını istemiştir (BOA, A.DVNSMHH.d. nr.155, s.174, Hkm.645).

Kalenderoğlu'na karşı sert tedbirler alan devlet, o dönemde peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkan diğer iki kişiye karşı biraz daha toleranslı davranmıştır. Bunlardan biri Mısır'da 1733'te Muhassıl Osman Paşa'nın Mısır valiliği döneminde "*Bana Mî'râc vâki' oldu*" diyerek peygamberlik iddiasında bulunan bir Mısırlıdır. İsmi bilinmeyen bu şahıs iddiası sebebiyle tutuklanıp Mısır Dîvânı'nda sorguya çekilmiştir. Şeriata uygun bir ceza verebilmek için Mısır'daki dört mezhebin müftülerinden görüş sorulduğunda müftüler üç gün hapsedilmesini sonra tövbeye davet edilmesini ancak tövbe etmeyip iddiasında ısrar ederse katledilmesinin uygun olacağını bildirmişlerdir. Şahıs iddiasından vazgeçmeyince de Rumeyle adlı meydanda asılmıştır (Güngör - Yılmaz, 2019, 683).

Peygamberlik iddiasıyla yine Mısır'da ortaya çıkan ancak cezası hemen infaz edilmeyen bir diğer isim ise İbrahim'dir. İbrahim, Kıbrıs'ta hapisken dönemin reisülküttabına hitaben Latince olarak kaleme aldığı 25 Haziran ve 12 Temmuz 1745 tarihli mektuplarında 1730'senesinde kendisine peygamberlik verildiğini ifade etmiştir (BOA, C.ADL. 22/1320). İbrahim mektubunda ne kadar süre hapiste olduğundan bahsetmemektedir. Eğer söylediği gibi 1730'dan itibaren fikirlerini yaymaya başladıysa uzunca bir süre hapis hayatı yaşamış olması gerekir. Osmanlı Arşivi'nde bulunan bu mektupların çevirilerinde İbrahim'in sosyal statüsü ve nereli olduğuna dair bir emare bulunmamaktadır. Bununla

¹² Mehdi tasavvurlu ayaklanmaların büyük çoğunluğunda bir mağarada inzivaya çekilme söz konusudur. Bu durum onun mistik yönünü ve müritlerini ve şöretini artıran bir durumdur. Bunu mağara metaforu olarak düşünebiliriz. Hz. Muhammed'e mağarada vahiy gelmesi, Medine'ye hicret ederken mağarada saklanması gibi dini metaforlar mehdi, peygamber, mesih, kurtarıcı vs. olduğunu iddia eden kişiler tarafından taklit edilmiştir. Yukarıda bahsedilen mehdi tasavvurlu kızılbaş ayaklanmalarında da aynı durum söz konusudur.

¹³ "...Malatya ve Elbistan ve Darende kazâlarının miyânlarında vâki' Ekrâd taifesinden Almaslu cema'âtinden Kalenderoğlu Ali nâm kimesne bundan akdem bir gâra duhul ve veliyyet iddi'asıyla çend rûz meks ve ikâmet idüb ba'de bir suret peydâ ve gâh cibrîl-i Emîndir bana semâdan nâzil olacak deyu ba'zı erâcîf-i kâzibe iddiasına cesâret ve cevânib-i erba'asında olan 'aşâyir ve kabâil ihtiyârlarına âdemler gönderüb kendü tarafında celb ve imâle nice câhillerin kafasını tağşîş ittirüb meşru'ut-târike mugayyir bir vaz' u harekete tasaddî eyledüğü hâlâ Musul vâlisi vezirim Mustafa Paşa edâmallahü teâla iclâlühûnun ol havalilere varduğunda nice mevsûkû'l-kelâm kimesneler haber virdüklerin bu defa' vezir-i müşârü'n-ileyh der-'âliyeme tahrîr ve inhâ itmekle..."

birlikte Şem‘dâni-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi’nin eserinden bu kişinin Bosnavî İbrahim Efendi isimli kadı olduğu anlaşılmaktadır (Aktepe, 1976, I:122). Cahit Telci, peygamberlik iddiasında olan Bosnavî İbrahim Efendi’nin *Hûbmesihî* adlı mezhebe mensup bir Hristiyan olabileceğini düşünmektedir. Bosnavî İbrahim Efendi’nin mektuplarında Hristiyan Katolik dinine girenlerin cennete kavuşacaklarını ifade etmesi de bu düşünceyi doğrulamaktadır (Telci, 1998, 93). Düşünceleri nedeniyle önce Kıbrıs’a sürgün edilen Bosnavî İbrahim Efendi, bir süre sonra başkente getirilerek tövbeye davet edilmiş, tövbe edince affedilmişse de iddialarının tekrarlayınca 1746 senesinde idam edilmiştir (Aktepe, 1976, I:122).

XVIII. yüzyıl Maraş Şer‘iyye sicilleri bulunmadığından Kalenderoğlu Ali’nin Osmanlı kuvvetlerince ele geçirildiğinde yargılanıp yargılanmadığı ya da yukarıdaki iki misalde olduğu gibi tövbeye davet edilip edilmediği bilinmemektedir. Ancak civar aşiretlere gönderdiği halifeleri ile Mühimme kayıtlarındaki ifadeyle “*şeytanî ve sapkın fikirlerini*” bu aşiretler arasında yayıp bölgede daha önce meydana gelen ayaklanmalara benzer bir ayaklanma başlatmak emelinde olan (BOA, A.DVNSMHH.d. nr.155, s.174, Hkm.645)¹⁴ Kalenderoğlu Ali hakkında af konusunun hiç gündeme gelmediği Divân’dan birbiri ardına gönderilen emirlerdeki kesin ifadelerden anlaşılmaktadır.

Malatya mutasarrıfı Rışvanzâde Süleyman Paşa’ya 1751 yılı aralık ayının son günlerinde gönderilen ilk emirden 40 gün kadar sonra Maraş eyaletindeki kadılara ve Maraş âyanına gönderilen bir başka hükümde Rışvanzâde Süleyman Paşa’nın 6 Şubat 1752 tarihi itibarıyla Maraş valiliğine tayin edildiği görülmektedir (BOA, A.DVNSMHH.d. nr.155, s.183, Hkm.675).¹⁵ Bu hükümle aynı günlerde yazılan bir başka hükümden atamanın Rışvanzâde Süleyman Paşa’nın Kalenderoğlu ile mücadelesinde elini güçlendirmek için yapıldığı açıkça ifade edilmektedir (BOA, A.DVNSMHH.d. nr.155, s.190, Hkm.702).¹⁶

Kalenderoğlu’nu ortadan kaldırmakla görevlendirildiğinde başkente bir mektup gönderen Rışvanzâde Süleyman Paşa, onun ve taraftarlarının üzerine vardığında asilerin Elbistan ve Darende taraflarına kaçabileceğini, kaçış yollarının söz konusu kazaların voyvoda ve zabıtları tarafından tutulması gerektiğini dile getirmiştir. Bu mektuba cevaben Şubat 1752’de Divân’dan gönderilen emirde Rışvanzâde Süleyman Paşa’dan Elbistan ve Darende voyvodalarıyla haberleşip kaçış yollarını kapattırması ne olursa olsun asilerin yakalanarak cezalandırılmaları istenmiş; merhametleri ya da ihmalkarlıkları sebebiyle asilerin ele geçirilememesi halinde sorumluların bedelini canlarıyla ödeyecekleri kesin bir dille ifade edilmiştir (BOA, A.DVNSMHH.d. nr.155, s.190, Hkm.702).¹⁷ Bu hükümden bir ay sonra H. 1165 senesi Rebiyülahirinin ortalarında (1-7 Mart 1752) Rışvanzâde Süleyman Paşa ile bölgedeki zabıtlara hitaben gönderilen bir başka emirde bahar ayının geldiği hatırlatılarak eğer Kalenderoğlu’na karşı harekete geçmedilerse bir an önce harekete geçmeleri istenmiştir (BOA, A.DVNSMHH.d. nr.155, s.205, Hkm.768).¹⁸

Divân’dan gönderilen bu kesin emirlerden sonra 1752 senesinin Nisan ayı başlarında Kalenderoğlu Ali’nin etrafı kuşatılmış, Rışvanzâde Süleyman Paşa’ya mukavemet edemeyeceklerini anlayan Alhaslı aşiretinin ihtiyarları Kalenderoğlu Ali’yi ve kardeşini Rışvanzâde Süleyman Paşa’nın birliklerine bir menzil mesafede bir mahalle getirerek paşaya teslim etmişlerdir. Kalenderoğlu Ali ile birlikte 52 adamı idam edilerek kesik başları İstanbul’a gönderilmiştir. Ancak Kalenderoğlu Ali’nin kardeşi ve oğulları hemen idam edilmemiş, Rışvanzâde Süleyman Paşa’nın yanında hapsedilmişlerdir. Kalenderoğlu Ali’nin kardeşi ve oğulları niçin idam edilmeyip hapsedildiler? Belki de suçları yoktu.

¹⁴ “...Kalenderoğlu Ali nâm kimesne bundan akdem bir gâra duhul ve veliyyet iddi‘asıyla çend rûz meks ve ikâmet idüb ba‘de bir suret peydâ ve gâh cibril-i Emîndir bana semâdan nâzil olacak deyu ba‘zı erâcif-i kâzibe iddiasına cesâret ve cevânib-i erba‘asında olan ‘aşâyir ve kabâil ihtiyârlarına âdemler gönderüb kendü tarafında celb ve imâle nice câhillerin kafasını tağşîş ittirüb meşru‘t-târîke muğayyir bir vaz‘ u harekete tasaddî eylediği...”

¹⁵ “Mar‘aş eyâleti ‘avâtıf-ı seniyye-i mülükânemden Rışvanzâde Süleyman dâme-ikbâluhûya altmış beş senesi rebiyü‘l-evvelinin yirminci gününde tevcih ve ihsânım olmağla...”

¹⁶ “şakî-i mezbûrun ‘alâ eyyi hâl cemiyeti tefrik ve kendüsünün ahz ve cezâ-yı şer‘iyyesi tertibi ile siyânet-i millet-i Muhammedî ve hıfz-ı manus-ı şeriat-ı Ahmediyenin ve say‘ u kudret ve sarf-ı tâb u takât olunmak matlub-ı hûmâyûnum olub ve bu bâbda vesile-i izdiyâd kudret ve sebil husul terfi-i kuvvet ve miknet olunmak için ‘avâtıf-ı aliyeye-i mülükânemden şeref-bahş-sudûr olan hatt-ı hûmâyûn-ı şevket-makrûnum mucebince Mar‘aş eyâleti müceddeden sana tevcih ve ihsânım olmağla...”

¹⁷ “... şakî-i mezbûrun ‘alâ eyyi hâl ahz ve ele getirülmesini sen ki mîr-i mîrân-ı mumaiylehsin evvelen ve bizzat senden matlub-ı hûmâyûnum iken gaflet ve merhametin sebebiyle ele girmeyecek olur ise firar ittüğü mahallerin zabıtanı bilâ-emân katl olunacağı mukarrer olduğundan gayri senin için dahî ser-peñce-i gazab-ı mülükânemden tahlis giryân bir vechle mümkün olmayub...”

¹⁸ “... kendüsü ve ‘avanesiyle mahv ve muzmahil ve şerr ve mekrini ‘atıl ve bi-yümnü‘t-te‘âla tahrîrin üzere vakt-i istisâli olan mevsim-i bahâr dahî hulul etmekle bundan sonra üzerine varılmakda sübul-ı suhûlet hâsil olacağı meczûm ve mukarrer olmağla...”

Rişvanzâde Süleyman Paşa Kalenderoğlu Ali'nin kardeşi ve oğullarını idam edip etmeme hususunda başkentten görüş sorduğunda cevaben gönderilen emirde fikirlerinden bir eser kalmaması için Kalenderoğlu Ali'nin oğulları ve kardeşi de idam edilerek kesik başlarının saraya gönderilmesi istenmiştir (BOA, A.DVNSMHH.d. nr.155, s.227, Hkm.843).¹⁹ Böylelikle Kalenderoğlu Ali'nin kısa süren serüveni sona ermiştir.

SONUÇ

Bu çalışmayla nübüvvet iddiasıyla ortaya çıkan Kalenderoğlu Ali'nin bedelini canıyla ödediği kısa süreli serüveni; hadiseyi Osmanlı Devleti'nin gözünden anlatan Mühimme kayıtları çerçevesinde ele alınmıştır. Bu durumda birden çok yönü olan bir vakianın yalnızca bir bakış açısıyla değerlendirilmesinin ne kadar sağlıklı olabileceği eleştirisi akla gelebilir. Bu haklı bir eleştirmedir de Bununla birlikte bu arşiv kayıtlarının gün yüzüne çıkarılmasının XVIII. yüzyılda bile XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde olduğu gibi Maraş, Elbistan ve Malatya çevrelerinde mehdilik tasavvurlu ihtilal hareketlerinin uygun koşullarda taraftar bulabildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

İktisadi ve içtimai sorunların yoğunlaştığı XVI. yüzyılda meydana gelen mehdilik tasavvurlu ayaklanmalar bölgedeki konar-göçerler arasında da taraftar bulmuş, tımarları ellerinden alınmış sipahiler bu ayaklanmalara katılmışlardı. Kalenderoğlu Ali'nin ortaya çıktığı yıllar da merkezî otoritenin zayıfladığı, mütegalibe ve zorba olarak isimlendirilen yerel güçlerin taşrada hâkim oldukları bir dönemdir. Söz konusu dönemde Maraş ve Elbistan'dan Divân'a ulaşan birçoğ şikâyette ahali mütegalibe zümresinden ve ehl-i örfün zulmünden yakınmaktadır. Böyle bir ortamda Kalenderoğlu Ali, XVI. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı toplum hayatını sarsan ayaklanmaların önderleri Şahkulu Baba Tekeli, Nur Ali Halife, Şeyh Celal ile aynı yolu takip etmiş; onlar gibi bir mağarada bir müddet inzivaya çekildikten sonra 1751 yılının yaz aylarında Cebrail ile görüştüğünü iddia ederek taraftar toplamaya çalışmıştır. Mütegalibe zümresi ile mücadele edemeyen mağdurlar kurtarıcı olarak gördükleri Kalenderoğlu'nun etrafında toplanmışlardır. Mühimme kayıtlarında Kalenderoğlu'nun ne kadar taraftarı olduğu belirtilmemektedir. Ancak kendisiyle beraber idam edilmeyi göze alan elli iki adamının olmasından Kalenderoğlu'nun fikirlerinin bölgede yaşayan aşiretler arasında karşılık bulduğu anlaşılmaktadır. Bu aşiretlerin birçoğu Kalenderoğlu'nun ele geçirilmesiyle birlikte civardaki dağlara kaçmışlardır. XVIII. yüzyılda eşkıyalıkla itham edilen çoğu isim sürgün, hapis ve küreğe koyma ile cezalandırılırken, Kalenderoğlu'nu kendi varlığı ve kamu düzeni için bir tehdit olarak gören devlet, zamanında ve kararlı tedbirlerle onu ortadan kaldırmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

Maraş Ahkam Defteri:

BOA. A.DVNSAHK.ME.d nr.1

Mühimme Defteri:

BOA. A.DVNSMHH.d. nr.155, s.174, Hkm.645.

BOA. A.DVNSMHH.d. nr.155, s.183, Hkm.675.

¹⁹ "...me'huz olan şakî-i mezbur ile 'avanesinden elli iki neferin cezâ-yı şeri'yyeleri tertîb ve icrâ ve ru'us-ı maktu'aları der-sa'âdetime irsâl ve usera ve oğulları ve 'avanesinden ma'lûmu'l-esâmi eşkıyâ dahî emr-i şerîfim vüruduna intizâr ile yanında ve habsinde ibkâ olunduğu bu def'a der-sa'âdetime tahrîr ve inhâ olunmuş madde-i şikâk ve ihtilâlinin külliyyen istisâli şecere-i bâl u [...] usûl ve fûruu ile tamamen izâle ve izmihlâli vâcibât-ı umurdan olmak hasebiyle mahbus olan 'avane ve oğullarının 'aciletan tertîb-i cezâlarıyla ser-i maktu'aları irsâli bâbında..."

BOA. A.DVNSMHH.d. nr.155, s.190, Hkm.702.

BOA, A.DVNSMHH.d. nr.155 s.205, Hkm.768.

BOA, A.DVNSMHH.d. nr.155 s.227, Hkm.843.

Cevdet Tasnifi:

BOA, C.ADL. 22/1320

Araştırma ve Tetkik Eserler

Akdağ, Mustafa. *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyanları"*. 2. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.

Akın, Erdem. "Sanal Ortamda Veli Kültünün Yeniden İnşası: Hacı Bektaş Veli Örneği". *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*. Hacı Bektaş Veli Özel Sayısı (2021): 118-134.

Aköz, Alaaddin - Solak, İbrahim. "Dulkadirli Beyliğinin Osmanlı Devletine İlhakı ve Sonrasında Çıkan İsyanlar." *Türk Dünyası Araştırmaları*. 153 (2004): 41-50.

Aktepe, Münir. *Şem'dâni-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi Mür'it-Tevârih*. 1976. Bs. İstanbul: İstanbul Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1976.

Artan, Mihriban. "Osmanlı Arşiv Kaynakları Çerçevesinde Şahkulu Ayaklanmasının Sebepleri". 19 (2019): 285-311. <https://doi.org/10.24082/2019>.

Artan, Mihriban. "Osmanlı Devleti'nde Eşkıyalığın Önlenmesi İçin Verilen Cezaların ve Alınan Tedbirlerin Mühimme Defterlerine Yansıması (1626-132)". 53-61. Kayseri: USBİK, 2021.

Artan, Mihriban. "Şahkulu Ayaklanmasında Mehdi Söylemi ve Hicri 1000 Yıl Üzerine Bir Değerlendirme". *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*. 25 (2022): 103-136.

Artan Ok, Mihriban. *Mehdilik ve Şahkulu Ayaklanması*. 1. Bs. İstanbul, 2024.

Avcı, Tuğrul. *XVI. Yüzyıldan Günümüze Kahramanmaraş İlinde Kır Yerleşmelerinin Dönüşümü*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2023.

Badiğınli Okan, Betül. *İslam Ceza Hukukunda Hırabe (Eşkıyalık) Suçunun Mahiyeti ve Hukuki Sonuçları*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri (İslam Hukuku) Anabilim Dalı, 2010.

Blake, Stephan P. "Time as Apocalypse: Millenarian Movements in the Safavid, Mughal and Ottoman Empires". *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu 8-11 Ekim 2015 Konya*. 19-36. İstanbul: Bilir Matbaacılık, 2015.

Çınar, Mahmut. "Sosyo-Psikolojik Bir Beklenti Olarak Mehdiliğin Teolojik Kaynakları". *Uluslararası Mehdilik Sempozyumu Bildirileri 29-30 Eylül*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, 2018.

Demirci, Süleyman - Arslan, Hasan. "Eşkıyalar ve Osmanlı Devleti: Maraş Eyaleti Örneğinde Devlet Görevlilerinin Eşkıyalık Faaliyetleri ve Bunların Merkez-Taşra Yazışmalarındaki Yansımaları (1590-1750)". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 16 (2012): 47-76.

Dindar, Bilal. "Bedreddin Simavi". *İslam Ansiklopedisi*. 5: 331-334. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992.

Emecen, Feridun. "'İhtilalci Bir Mehdilik' Hareketi mi? Şahkulu Baba Tekeli İsyanı Üzerine Yeni Yaklaşımlar". *Ötekilerin Peşinde Ahmet Yaşar Ocak'a Armağan*. 1. Baskı. 521-532. İstanbul: Timaş Yayınları, 2015.

Emecen, Feridun. "Şahkulu Baba Tekeli". *DİA*. 38: 284-286. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010.

Erkan, Ümit. *XVI. Yüzyılda Osmanlı'da Kızılbaş Ayaklanmaları*. Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2014.

Fığlalı, Ethem Ruhi. "Mesih ve Mehdi İnanıcı Üzerine". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi XXV* (1981): 179-214.

Gökhan, İlyas. "Dulkadir Beyliği Coğrafyasında Bektaşilik ve Alevilik". *Hacı Bektaş Veli Özel Sayısı* (2021): 37-48.

Gökhan, İlyas. "Dulkadir Beyliği Zamanında Maraş ve Elbistan'da Sufi Çevreler". *Sarı Saltuk'tan Osmanlı'ya Dervişlerle Yazılan Tarih*. 23-43. Edirne: Trakya Üniversitesi Sarı Saltuk Gazi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2023.

Gökhan, İlyas. "Dulkadir Beyliği'nin Osmanlı Hâkimiyetine Katılmasından Sonra Maraş Bölgesinde Çıkan İsyancılar", *Dulkadir Beyliği Araştırmaları*. II. Kahramanmaraş, 2008.

Gölpınarlı, Abdulkaki. *Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin*. 1. Baskı. İstanbul: Eti Yayınevi, 1966.

Griswold, William J. *Anadolu'da Büyük İsyancı 1591-1611*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002.

Hüseyinliğoğlu, Ayşegül. "XVI. Yüzyılda Anadolu'da Eşkıyalık Faaliyetleri ve Bu Faaliyetleri Önlemeye Yönelik Tedbirler". *Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu (Tarihten Günümüze İç ve Dış Tehditler)*. 415-428. Elazığ: Fırat Üniversitesi, 2002.

İlgürel, Mücteba. "Celali İsyancıları". *İslam Ansiklopedisi*. 7: 252-257. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993.

İlgürel, Mücteba. "Eşkıya". *İslam Ansiklopedisi*. 11: 466-469. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995.

İlgürel, Mücteba. "Kalender Şah". *İslam Ansiklopedisi*. 24: 249. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001.

İnalçık, Halil. *Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adalet*. 1. Baskı. İstanbul: Kronik Yayınları, 2016.

Köse, Metin Ziya - Artan, Mihriban. "Müslümanlar Nezdinde Mehdi Tasavvuru: 610-765 Yılları Arasında Köken ve Etkiye Dair Tespitler". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 98 (2021): 171-196. <https://doi.org/10.34189/hbv.98.008>.

Kutlu, Sönmez. "Beklenen Kurtarıcı İnanışına Dayalı Siyasi ve Dini Hareketlerde Mehdilik Tipolojileri". *Beklenen Kurtarıcı İnanıcı*. 1. Baskı. 291-351. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi, 2017.

Ocak, Ahmet Yaşar. *Babailer İsyancı Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodiksisinin Teşekkülü*. 5. Baskı. İstanbul: Dergah Yayınları, 2011.

Ocak, Ahmet Yaşar. "Kutb ve İsyancı: Osmanlı Mehdici (Mesihyanik) Hareketlerinin İdeolojik Arka Planı Üzerine Bazı Düşünceler". *Toplum ve Bilim*. 83 (1999): 48-57.

Ocak, Ahmet Yaşar. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sufilik: Kalenderiler (XIV- XVII Yüzyıllar)*. 2. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Paköz, Esra. *I Numaralı Maraş Ahkâm Defterinde Malatya'ya Gönderilen Hükümlerin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2014.

Sarıçioğlu, Ekrem. "Mehdi". *DİA*. 28: 369-371. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.

Sarıtoprak, Zeki. "The Mahdi Tradition in İslam: A Social-Cognitive Approach" 41/4 (2002): 651-674.

Sezgin, Hale. *21 Numaralı Kalebend Defterine Göre H. 1196-1199/ M. 1782-1784 Yılları Arasında Osmanlı Devleti'nde Suçlar, Suçlular ve Cezalar (Değerlendirme ve Metin)*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2022.

Söylemez, Faruk. *Osmanlı Devleti'nde Aşiret Yönetimi -Rişvan Aşireti Örneği-*. 1. Baskı. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011.

Söylemez, Faruk. "XVIII. Yüzyıl Başlarından XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Maraş ve Çevresinde Eşkîyalık Hareketleri". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 22 (2007): 69-85.

Sümer, Faruk. *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*. 1. Baskı. İstanbul: Selçuklu Tarihi ve Medeniyeti Enstitüsü, 1976.

Tekindağ, Şehabettin. "Teke-Eli ve Tekeoğulları". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*. 7-8 (1977): 55-94.

Telci, Cahit. "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Bir Hubmesihî: Bosnavî İbrahim Efendi". *Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Yayını*. II (1998): 93-103.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. 7. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2016.

White, Sam. *Osmanlıda İsyân İklimi Erken Modern Dönemde Celali İsyânları*. 2 Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları, 2020.

Yakut, Esra. "Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak Eşkîyalık ve Cezalandırılması". *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*. 33 (2012): 21-34.

Yanar, Ömür. *I Numaralı Maraş Ahkâm Defterinde Adıyaman (Hısn-ı Mansur, Behisni, Kâhta, Gerger, Samsad)'a Gönderilen Hükümlerin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2016.

Yılmaz, Ziya. *İzzî Tarihi İzzî Süleyman Efendi*. 1. Baskı. Yazma Eserler Kurumu, 2019.

Yücesoy, Hayrettin. *Ortaçağ İslam'ında Mesihçi İnançlar ve İmparatorluk Siyaseti: Dokuzuncu Yüzyıl Başlarında Abbasi Hilafeti*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2009.

155 Nolu Mühimme Defteri'nin 227. sayfası 843 Numaralı Hükmün Transkripsiyonu

Mar'aş Beylerbeyisi Rişvanzâde Süleyman Paşa'ya hüküm ki.

Malatya sancağında vâki' Alhaslı 'aşireti ekrâdından Kalenderoğlu dimekle ma'rûf Ali nâm şakî bir müddetten beru vesâvis-i şeytâniyyeye ve hevâhiş-i cismâniyyeye teba'iyet ve hilâf-ı şer'-i şerîf nice erâcif ve turrehât iş'âsıyla 'aşiret-i merkum ve ba'zı 'aşâir ricâlinden dîn ve diyanetten bî-haber behâyim makûlelerini ifsâd ve idlâl ve nizâm-ı ra'iyet ve memleketi ihtilâl idüb kendünün ve ana tâbi' olan bî-dinlerin i'dâm ve izâleleri meretebe-i vücûba-ı müntehî olduğu bundan akdem der-i sa'âdetime inhâ olunmağla sen ki mîr-i mîrân-ı mûmâ-ileyhsin mezbûrun üzerine varub cemiyetlerin tefrîk ve kendüsü ve 'avanesinin cezâ-yı şer'îlerini tertîb ile sıyânet-i millet-i Muhammedî ve hıfz-ı nâmûs-ı dîn-i Ahmedî'ye mübâderet eylemen bâbında emr-i hûmâyûnum sâdır olmuşıdı. El-hâletü hâzihî fermânım olduğu vechle şakî-i mezbûrun üzerine hareket ve cevânib-i erba'asın sedd ü ve muhâsaraya mübâşeret eylediğinde tâb-âver-i mukâvemet olamayacakların ihsâs ile yine kendü 'aşireti ihtiyârları şakî-i mezbûru ve karındaşını tutub ol havâliye bir menzil mesâfe karîb mahalle vürûdunda getirüb sana teslîm ve tarafından ta'yîn olunan âdemler mübâşeretleriyle dahî 'avanesinden mikdâr-ı vâfiri ahz ve takdim olunmağla ma'adası Darende ve Elbistan cibâllerine firar idüb suhûlet ile cemiyetleri perîşân olduğu ve me'hûz olan şakî-i mezbûr ile 'avanesinden elli iki neferin cezâ-yı şer'îleri tertîb ve icrâ ve ru'ûs-ı maktû'aları der-sa'âdetime irsâl ve isrâ ve oğulları ve 'avanesinden ma'lûmu'l-esâmi eşkiyâ dahî emr-i şerîfim vürûduna intizâr ile yanında ve habsinde ibkâ olduğu bu def'a der-i sa'âdetime tahrîr ve inhâ olunmuş madde-i şikâk ve ihtilâlinin külliyyen istisâli şecere-i vebâl u dalâlin usûl ve fûrû'u ile bitamâmihâ izâle ve izmihlâlî vâcibât-ı umûrdan olmak hasebiyle mahbûs olan 'avane ve oğullarının 'acâiletin tertîb-i cezâlarıyla ser-i maktû'aları irsâli bâbında bu def'a diğere emr-i hûmâyûnum ısdâr ve alâ-cenâhi'l-isti'câl tarafında takdîm ve irsâl olunmağla müceb ve muktezâsı ile 'amel ve hareket ideceğın meczûm-ı şâhânemdir. Ancak fî'l-hakika bu bâbda sünûh iden gayret ve hamiyet ve sadakât ve istikâmetin tamam-ı rızâ-yı hümayunuma muvafık ve şer'-i şerîfe mübâbık olmak hasebiyle keyfiyyet-i mezbûre bâis-i inbisât-ı fevâid-i mülûkânem olub mazhar-ı dua-yı hayr ekberâne-i şâhânem olduğundan fazlla vâki' olan hizmetin nezd-i hûmâyûnumda meşkûr ve say' ve ihtimamın mebrûr olduğu âşikar vesile-i istibşâr ve bâis-i 'itibâr erbâb-ı istibşâr olduğuna binâen bu def'a hakkında [...] şâhânem mevc-engîz ve sehâb-ı mürver-i padişâhaneme katre-rîz olub hassa-i hıl'a-i fâhire-i mülûkânemden sana bir sevb hil'at-ı mûrisi'l-behcet-i sultânî 'inâyet ve ihsânım olmağla teblîğ ve isâline me'mûr ile tarafına tesyîr olunmuşdur. İmdi lede'l-vusûl teşrîfât-ı humâyûnumu hutûvât-ı ta'zîm ile istikbâl ve dûş-i sadâkat pûşuna iktisâ ile izhâr-ı merâsim-i fahr-i ve delal ve devâm-ı 'ömr-i devlet-i şâhânem da'vâtına iştigal zımmında diğere emr-i şerîfim mücebince şakî-i mezbûrun me'hûz olan 'avâne ve oğullarının ru'ûs-ı maktû'aların irsâle müsâra'at ve bundan ma'ada şakî-i mezbûrun firâr iden bakıyye-i 'avenesini dahî cibâl-i merkûmede tecessüs ile cümlesini ele getirüb cezâ-yı sezâların tertîb ve icrâ iderek ol havâli ve etrâfi levs-i vücûdlarından bi'l-külliyeye tathîre mübâderet ve fi-mâ-ba'd ol havâlide âsâr-ı dalâlden bir nesne kalmamak vechiyle emr-i nizâmına sarf-ı kudret ile ve her hâlde tahsil-i rızâ-yı yümn-i iktizâ-yı mülûkâneme bezl-i cehd ve miknet ve itmâm-ı nizâmını der-i sa'âdetime 'ilâm ve işâret eylemen bâbında fermân-ı 'alışânım sâdır olmuşdur.